

Humor i sàtira com a recreació de la vida gironina durant la I Guerra Mundial

Jaume Guzmán

Resum

L'estudi de la premsa històrica permet reconstruir la vida real en un lloc i en una època determinats, tant des del punt de vista polític com econòmic, social i cultural.

En aquesta investigació s'analitza la funció que ha tingut durant la Primera Guerra Mundial la premsa satírica i humorística a la ciutat de Girona.

L'objectiu principal se sustenta en el fet d'aportar el suficient coneixement a un tema relativament desconegut en el marc de la història de la premsa catalana en general, i gironina en particular.

La investigació també posa de manifest l'important paper que juga la premsa en l'ús de la llengua catalana com a difusora i transmissora de l'idioma de cara als seus conciudadans.

En darrer terme, volem posar en valor la comunicació local com a concepte indispensable per interpretar en clau històrica la nostra realitat més propera.

Resumen

El estudio de la prensa histórica nos permite reconstruir la vida real en un lugar y en una época determinados, tanto desde el punto de vista político como económico, social y cultural.

En esta investigación se analiza la función que ha tenido durante la Primera Guerra Mundial la prensa satírica y humorística en la ciudad de Girona.

El objetivo principal se sustenta en el hecho de aportar el suficiente conocimiento a un tema relativamente desconocido en el marco de la historia de la prensa catalana en general, y gerundense en particular.

La investigación también pone de manifiesto el importante papel que juega la prensa en el uso de la lengua catalana como difusora y transmisora del idioma de cara a sus conciudadanos.

En último término, queremos poner en valor la comunicación local como concepto indispensable para interpretar en clave histórica nuestra realidad más cercana.

Paraules clau

premsa satírico-humorística, comunicació, comunicació local, cultura, història.

Palabras clave

premsa satírico-humorística, comunicación, comunicación local, cultura, historia.

Context

El desvetllament del nacionalisme català mitjançant la recuperació de la identitat, de la llengua, la història, el dret i la cultura que va impulsar la Renaixença enllaçava amb una tendència continental, però alhora es configurava a Catalunya com un moviment amb unes característiques nacionals singulars.

Malgrat que en aparença pugui semblar contradictori, amb l'inici de la Primera Guerra Mundial, l'any 1914, assistim a un desvetllament de les revistes humorístiques i satíriques a la ciutat de Girona. De fet, és a partir de l'any 1914 que aquesta premsa visqué la seva autèntica època daurada.

Ara bé, les diverses transformacions socials esdevingudes en el primer terç del segle XX van incidir directament en la premsa escrita. Amb tot, començava a gestar-se el que es coneixeria com la societat, la cultura i la comunicació de masses. L'objectiu freqüentment resumit en la tríada informar, formar i entretenir.

D'aquesta manera, la premsa d'aquest període —de les primeres manifestacions gironines de la societat de comunicació de masses— fou un element decisiu, no tan sols en la conformació d'una consciència cívica o política, sinó també en la creació d'una nova cultura i, fins i tot, d'una visió global del món (Costa, 2002:9).

En aquesta recerca, principalment, volem posar en valor la sàtira, la ironia i l'humor com un gènere o recurs literari. Una època en què, no ho oblidem, les il·lustracions prenién protagonisme i la fotografia començava a disposar de la categoria de valor documental, per bé que

encara moltes de les que es publicaven tenien una funció de simple suport estètic al text.

La caricatura o imitació és genuïnament popular, la forma d'art visual més democràtica i universal en una societat moderna. Acostuma a trencar les convencions artístiques del seu temps, siguin realistes o de qualsevol altre caire. No utilitza únicament distorsions i exageracions, també incongruències de tota mena. No ha d'ésser necessàriament una obra coherent i no està sotmesa al decòrum artístic. Tot el que ha de fer és expressar una idea de manera que sigui accessible a un major nombre de públic. El caricaturista és, de fet, molt més que no pas qualsevol altre tipus d'artista visual, un esclau de la idea (Lucie-Smith, 1981:18-19).

La sàtira, al cap i a la fi, funciona com un mirall, ja que no deixa de ser una representació gràfica que distorsiona una realitat preexistent per aconseguir algun efecte comunicatiu. La sàtira perd sentit si hom no pot reconèixer l'objecte reflectit. Per tant, el dibuix satíric funciona com un mirall —un mirall que pot oferir milers de graus de distorsió, de la més cànvida a la més cruel— però un mirall, al capdavall, que no fa res més que reflectir allò que té al seu davant (Capdevila, 2010:44). Si atenem les paraules de l'humorista gràfic i escriptor català Jaume Perich, «l'humor és una manera rigorosa d'accedir a la realitat» (Galán, 1974:163).

En el context de la ciutat de Girona, la situació es començà a modificar amb l'aparició, l'any 1914, *d'Aigua-Forts*, que aconseguí treure cinquanta números al llarg de vint-i-tres mesos, una xifra considerable si es té en compte la poca continuïtat de la premsa en clau d'humor i sàtira a escala local. El mateix any —1914— van sortir *Flirt* i *Les Voltes*, l'any 1916 *El Burinot* i, el 1917, *Clar-i-Net*, revista que juntament amb *Aigua-Forts* representaren amb gran dignitat la culminació d'una manera específica d'entendre l'activitat periodística.

Per altra banda, constatem que totes aquestes revistes, a diferència de les dels anys anteriors, ja s'editaven en llengua catalana. En conjunt, per tant, hom podria considerar que aquestes publicacions havien assolit una certa majoria d'edat i això, certament era un fet constatable a tot Catalunya.

Però, amb tot, cal incidir en el fet que totes aquestes publicacions utilitzaven l'idioma català d'acord amb el seu propòsit de fer un tipus

de revista amb un to molt familiar i amb un tractament irònic de temes, per norma general, estrictament locals, en una època —cal no oblidar-ho— caracteritzada a escala internacional pel desenvolupament de la Primera Guerra Mundial (Costa, 1987:55).

Publicacions satírico-humorístiques

Aigua-Forts

La revista *Aigua-Forts* va néixer l'any 1914 i disposava d'un volum important de contingut cultural. Contenia històries sobre romanticisme, poemes de tarda, notes d'art, entre molts altres temes que són evidents a les diferents publicacions. La seva difusió era d'una periodicitat quinzenal i estava redactada en llengua catalana.

Núm. 1, any 1, dia 1 de març de l'any 1914.

La revista, pel que fa als seus ideals, tenia un component diferent, és a dir, segons la redacció —primer número— «eren catalans i gironins abans que tot i estaven encesos d'un amor a la seva pàtria i a la ciutat de Girona». En síntesi, des d'un punt de vista en clau satírica podem afirmar que existia un clar enamorament per la ciutat.

Seguint amb aquest context, la redacció, a més a més, reafirmava el següent:

Aigua-Forts serà una revista que procurarem es faci eco i ressò de tot quant de notable es produeixi o es projecti en nostra ciutat estimada i també arreu de Catalunya [...] es dedicarà igualment, com ja queda dit, al conreu del bon humor: lo que's conta en tertúlies i cafés, lo que fan, i, sobretot, lo que diuen els nostres regidors, si les nostres «dames i dametes» són talment lo elegants que semblen, si fulano es casa o aquella es ja monja o la de més enllà ha renyit amb el promès [...].

En aquest exemple extret del primer número ja observem des d'un inici aquest estil marcadament humorístic i amb una clara condició de xafarderia, és a dir, que es feia córrer entre la pròpia ciutadania. En aquest sentit, a la portada ironitzen amb el concepte de *salut*. L'expressió *salut* en referència a un escrit inicial, és a dir, primer saluda «als gironins amabilíssims» i després «a les dames» —gironines. I encara més, dóna la benvinguda «als intel·lectuals de Girona», englobant poetes i comentadors crítics. En efecte, totes aquestes notícies es van narrar en petites cròniques que configuraven la quasi totalitat del contingut de la revista.

Un petit canvi puntual es produí al número vint-i-set del segon any, el dia 1 de març de l'any 1915. Aquesta revista va passar de valdre deu cèntims a costar el doble, vint cèntims. Tot va ser per un augment d'imatges iconogràfiques més visuals i per la realització d'una tipografia més clara de cara al lector.

Però el número de comiat d'*Aigua-Forts* va arribar el dia 23 de gener de l'any 1916, on justament es va voler organitzar una posada en escena a la Rambla de la Llibertat de Girona per fer l'acomiadament d'aquesta revista d'art i humor.

Així, al primer fragment del darrer número, s'exposà: «La malaguanyada ignoscent revista humorística Aigua-Forts s'en ha anat als llims quan ja començava a ensenyar les dents havent ajudat a deure a tothom».

I, al darrer fragment que va editar *Aigua-Forts*, es va afirmar:

Avui pleguem: pleguem amb la satisfacció del treball complet i d'haver fet un gran bé a la societat qui no sempre ha sabut apreciar la grandiositat de la nostra feina. Pleguem perquè la societat es ingrata i desagradada. Som incompresos!

Així doncs, la revista *Aigua-Forts* va durar dos anys i va treure cinquanta números, el darrer datat del dia 16 de gener de l'any 1916. Amb tot, cal no oblidar que va ser una xifra considerable si, evidentment, es tenia en compte la poca continuïtat de la premsa humorística i satírica a escala local.

Malgrat tots els problemes de finançament que va patir la revista durant els seus anys de vida, *Aigua-Forts* comptà amb una considerable secció d'anuncis.

Flirt

El primer número del quinzenari *Flirt* va aparèixer el 28 d'octubre de l'any 1914. Es presentaren com a «quinzenari irònic gironí. S'admeten polèmiques, anècdotes, xistes i caricatures», que van ser, en definitiva, el contingut general de la revista. *Flirt*, a més, no tenia gairebé res de racional, ni la forma (pàgines desordenades: 2, 5, 6, 3, 4, 7, 8...), ni el seu contingut desbaratat. Fou una revista que inseria qualsevol mena de polèmiques, anècdotes i també il·lustracions gràfiques. Un quinzenari de vuit pàgines a dues columnes i escrit en llengua catalana. La subscripció era de cinquanta cèntims el trimestre i el número sol costava cinc cèntims.

El director d'aquest full satíric va ser el pare de Josep Tharrats (Girona, 1886-Barcelona, 1975) qui, a més de poeta, fou un gran dinamitzador de la vida cultural a la ciutat de Girona durant les primeres dècades del segle XX. A *Flirt*, si atenem els seus escrits i articles humorístics, hi trobem il·lustracions que estaven signades amb pseudònims. Tal com veurem en

les altres publicacions satíriques i humorístiques, podem constatar que va ser un fet habitual en aquells temps de la Primera Guerra Mundial i durant els anys posteriors. A tall d'exemple, Feliu Elias (1896-1953) signava amb el pseudònim *Apa*, o Romà Bonet amb el pseudònim de *Bon* (1886-1966) (Capdevila, 2010:43).

Núm. 5, any 1, dia 7 de gener de l'any 1915.

De totes maneres, afirmem que Lluís Elias i Bracons, sempre a l'ombra del seu germà Feliu, *Apa*, col·laborà en un bon nombre de publicacions algunes de les quals emblemàtiques, com ara *l'Esquella de la torratxa* o *La Campana de Gràcia* (Capdevila, 2010:49).

Altrament, *Flirt* va fer-se ressò tant de temes ciutadans com d'altres de caire estrictament culturals. Així, és quan analitzem els Jocs Florals — certàmens literaris que esdevenen promotors i difusors d'una llengua— d'aquell any 1914, verifiquem que utilitzà un llenguatge amb una gran càrrega d'ironia, paròdia i sarcasme.

A tall d'exemple, el text publicat sobre els Jocs Florals de l'any 1914 va ser aquest:

Avui, dia primer de novembre de l'antipoètic i malestruc any de 1914 (per la gràcia del kaiser), havent esmorzat, tot fent la digestió, sota la nau del més pur estil gòtic-gironí del Palau del Bestiar, que huele y no a ámbar, tindrà lloc la religiosa festivitat amenitzada pel gramofon marca La voz de su amo.

El poeta llorejat, de lo milloret que ha criat la ciutat qui hostatja an en Muley Haffid, se diu, amb tot el respecte que'ns mereix el qui'l van a coronar d'anserda dintre breus moments, don Josep Maria (Josep o Maria, en què quedem?) Pedal el qual ha tingut la barra d'enviar-nos el suneto premiat amb la flor natura, model de poesia clàssica i ètica, i que'ns honrem en insertar-lo a continuació:

Premi de la Flor natural:

AMOR, AMOR

Lema: Brillante para metales.

CAMPOAMOU

Jo'm vull morir, jo'm vull morí, estimada,

Jo'm vull morir sí no puc conseqüi

Que vinguis prop de mi cada vesprada

Per consolar el meu torment sens fi.

D'aquella carta tan ben perfumada

Que vaig donar a ta criada ahí,

No'n sé res, i ai! Pod ser se l'ha quedada,

I jo'm vaig cor secant de tan sofrí.

Jo'm vull morir! Me trovarás cadavre

Quan menys t'ho pensis. Me penjaré a l'arbre

Més alt que trovi a prop l'escordaxó.

Finalment, respecte a aquesta publicació, concretament només se sap que van existir del primer al sisè número, excepte el cinquè. Aquest únicament no va sortir publicat i tampoc se sap el perquè. Un

injecció d'optimisme i de sentit comú». Com es demostrà en aquest quinzenari, era una publicació manifestament humorística.

A més, amb els trets propis del llenguatge satíric, deixà clarament entreveure un to irònic que feia referència a la corporació municipal:

Besa els peus a les dames i les mans als cavallers de l'immortal i les hi diu: Salut, conciutadanes i conciutadans. Nosaltres venim a rehabilitar la molt heroica i molt lleial ciutat de Girona batejada amb una triple immortalitat, immortalitat per cert ben merescuda, la qual vulgui conservar-li la magnífica corporació municipal gironina per omnia saecula saeculorum.

Aquest quinzenari en els seus escrits publicava refranys, dites, tradicions i, a més a més, parlava sobre la dona, la llar, la cuina i un apartat d'estadi esportiu. Sens dubte, la cultura exposada amb del seu característic estil, era un contingut indiscutiblement rellevant en les pàgines de la revista. També destaquem les contínues al·lusions a la Primera Guerra Mundial, tot reservant el més amarg sarcasme quan es referia a l'exèrcit alemany. Per altra banda, no van revelar el nom del director de la revista però, almenys, tenim referència de l'administrador. Aquest, segons referències de l'historiador Lluís Costa, va ser Narcís Mateu, un regidor i banquer d'aquesta ciutat que textualment, «si bé es veritat que lo de regidor té poc relleu perquè avui dia n'és qualsevol, en canvi lo de banquer és una ferma garantia per a la virilitat del nostre maquiavèl·lic periòdic» (Costa, 1987:184).

Si passem al segon número de *Les Voltes* observem, fins i tot, que d'una forma burlesca i de fotesa ironitzen sobre la seva pròpia estructura periodística: «La redaccioneta de l'enclenque papel paperet *Aigua-borts* no assistí a l'ágape perquè, al senyor, ja no va enlloc».

En *síntesi*, en comptes d'*Aigua Forts* va etzibar *Aigua-borts*, d'aquesta expressió de burla, mofa i sarcasme. En aquest context marcat per la ironia, la burla era un tema permanentment constant en aquestes publicacions satírico-humorístiques de la ciutat de Girona.

De vida efímera, no es tenen referències de l'existència de més números que els dos primers però el radical humor que utilitzà el periòdic en les

seves crítiques ha fet que resulti incisiu i original en la seva peculiar forma d'analitzar la realitat.

El Burinot

El 17 de setembre de l'any 1916 va néixer un setmanari subtitulat «festiu òrgan del sentit comú gironí».

Era una declaració d'intencions que ells eren millors que *Aigua-Forts*, i que gràcies a aquesta publicació hom podia seguir llegint premsa satírica i humorística.

Aquest setmanari declarava que la seva funció principal es fonamentava en la crítica generalitzada.

Com a mostra: «[...] burjarem totes les orelles, que no respectarem la vida pública de persona ni de partits [...] tots els qui s'enfadin, perdran el temps i tindran dos feines».

Núm. 1, any 1, dia 17 de setembre de l'any 1916.

El Burinot estava format per quatre pàgines escrites en llengua catalana i a tres columnes. Bàsicament, es dedicà a comentar irònicament les incidències de la vida gironina, amb reiterades al·lusions a la premsa i a les seves notícies.

Amb un to absolutament sarcàstic, tal com comentaven a la redacció «aquest, particularment, va sortir a la llum pública amb el ferm objectiu i convenciment d'omplir un buit que tenia el ciutadà. Perquè la malaurada ciutat de Girona anava cada dia perdent el sentit comú». Una expressió que tenia una intenció precisa tot buscant la burla i el sarcasme en els lectors gironins/es.

Una característica habitual en totes les publicacions era que les notes i les diferents informacions estaven signades amb pseudònims, com per exemple: Pu-Put, Pokapena, Nyic... És difícil esbrinar qui s'amagava darrera d'aquests pseudònims i, a la pràctica, no se sabia qui podia escriure l'article.

Una de les novetats d'aquella època va ser que la revista es va convertir en una de les primeres a plasmar les esqueles mortuòries de les persones que havien traspassat. Així mateix, era un fet insòlit fins aleshores ja que encara no s'havien publicat mai a cap periòdic, revista o publicació satírica. Per tant, a *El Burinot* a es trobaven frases i escrits per homenatjar les persones estimades.

Pel que fa al tema de la subscripció com a model de negoci per promoure la revista, un any valia cinc pessetes, un semestre tres pessetes i un sol número deu cèntims.

De totes maneres, cal apuntar que no s'admetien subscripcions a dintre la capital.

La seva efímera existència —*únicament sortiren tres números*—, va reduir el seu paper a purament testimonial dins el context de la premsa humorística i satírica d'aquells anys.

Clar-i-Net

La revista satírica més emblemàtica, segons hem pogut comprovar, per contingut, per temps de vida i per la connexió amb els ciutadans de la Girona d'abans de la guerra fou, sens dubte, *Clar-i-Net*, quinzenal

d'art i humor: «sortirà cada quinze dies, per contar xafarderies», «qui no compri el *Clar i Net*, quasi es tocat del bolet», «periòdic independent i decent per al jovent», «aquesta revista és llarga de vista», etc.

Clar-i-Net va aparèixer l'any 1917. Es definien com: «de la màxima difusió, del joc net i de la joventut eterna».

Va ser un periòdic que no estava afiliat a cap partit polític però sí que disposava d'uns ideals catalanistes, tal com podem llegir en les seves publicacions.

Núm. 1, any 1, dia 6 de maig de l'any 1917.

El subtítol era: *romanticisme, art, política, humor, ciutadania, maquiavel·lisme, esport, literatura, democràcia...* La seva periodicitat era quinzenal, contenia vuit pàgines, amb il·lustracions i bilingüe. Un periòdic amb una dedicació exclusiva a contar xafarderies.

Sens dubte, tal com queda constatat amb els seus discursos escrits, va ser un periòdic absolutament catalanista. En aquesta revista satírica

tractaven refranys, poesies, cançons, danses, esports, Jocs Florals de Girona i consells pràctics. Precisament, en aquests Jocs Florals a Girona van suposar una oposició frontal a la Girona provinciana i levítica, cofoies dins la seva imatge heroica i militar, símbol de la decrepitud de «l'Espanya negra» contra la qual germinava i es definia el catalanisme polític del tombant del segle XIX al XX.¹

El consistori dels Jocs Florals de Girona va decidir, després del cop d'Estat de 1923, suspendre la celebració d'aquesta festivitat.

Per tant, fou una revista d'humor immersa en la tradició d'aquest tipus de premsa que imperava a Girona aquells anys. És a dir, comentava situacions i aspectes de la societat gironina, de la premsa del moment, dels polítics, dels partits... sempre amb ironia, però rebutjant qualsevol definició política. La seva finalitat prioritària era purament entretenir.

Per altra banda, el tema de la indefugible censura va ser comentada des d'una òptica humorística el dia 23 de setembre de l'any 1917: «Aquesta edició de Clar i Net ha passat per la censura militar i per lo tant la censura militar ha hagut de passar per aquesta edició de Clar i Net».

Un exemple d'advertiment per als lectors: «Degut a causes agenes a nostra voluntat, ens obligaren a no poguer fer sortir el present numero diumenge passat, com de consuetut li pertocava».

Per lo tant en demanem dispensa a nostres amics i favoreixedors, manifestant-los-hi que procurarem posar tots nostres esforços en evitació de que es repeteixin les causes poderoses que privaren de que CLAR I NET no sortís a son degut temps.

Tot el text d'aquest numero ha passat per la censura governativa.

La censura restringia la llibertat d'expressió i transformava els continguts dels periòdics al seu gust. Malgrat tot, el dia 12 de gener de l'any 1919 va desaparèixer voluntàriament.

1 Vegeu «Girona, la morta: els ressons d'un mite». Castellanos (1997), pàg. 111-136.

La descripció fou:

Clar i Net ha mort amb la consciència tranquil·la perquè ha combatut elements que mai han estimat a Girona i han vingut a la nostra ciutat convençuts de que tots els hi serien esclaus; aquests són els militars [...] és sabut que en el món periodístic hi caben resurreccions».

Aquest darrer número de la primera etapa de *Clar-i-Net* traspuava la possibilitat d'una resurrecció immediata; textualment, tal com es comentà al text, «sobra en fullejar-lo per endevinar que la seva desaparició sense ésser un suïcidi, fou absolutament voluntària». Tot el seu contingut va ser clarament optimista i superficialment vivent. El seu retorn va tardar pràcticament onze anys. L'agost de l'any 1930 tornà a aparèixer, i ho va fer amb els mateixos ideals que havia mantingut durant la seva anterior existència, «Fent ús de l'humor sà, de la ironia cremant amb cremor càustica, de l'amor, de la joventut i del patriotisme».

A la portada del núm. 18 de la 2a època, concretament el dia 17 de maig del 1931 (ja s'havia proclamat la República), trobem el primer dibuix on figura un dibuixant que està signat per Fiol —artista que, fins al 1939, visqué i treballà a Girona—, representa una senyora llegint el *Clar-i-Net*, en un ambient noucentista i un mobiliari evocador de l'època, fent al·lusió al vot de la dona; l'original, en color, és esplèndid. En aquest mateix número:

[...] el dibuixant Fiol que ha col·laborat en altre temps en periòdics barcelonins i també de la nostra ciutat, ha estat l'ànima de publicacions semblants a la nostra. Fiol, però, ha viscut allunyat durant els darrers anys de les seves esplèndides caricatures.²

El seu contingut no va variar però almenys va incidir més en clau municipal de la ciutat de Girona, tot comentant esdeveniments quotidians, la gestió de l'Ajuntament, els esports, els moviments

2 *Revista de Girona* (1994), pàg. 50.

artístics, entre d'altres, però sempre amb el seu característic to d'ironia i humor. En aquesta segona edició, cal destacar el seu esperit crític i la seva presa clara de postures polítiques. El dia 14 de juny de l'any 1931 va exposar: «Catalunya faria bell negoci, si es separés radicalment d'Espanya». En aquesta declaració de principis defensaven ja els ideals catalanistes i republicans. El 14 de juny del mateix any, es publicà: «No s'ha tancat encara cap lladre de la dictadura; és que no saben que Lerroux vingué a Catalunya per ofegar el catalanisme?».

El 19 d'abril de l'any 1931, Francesc Macià i Llussà —polític independentista català i president de la Generalitat de Catalunya del 17 d'abril de l'any 1931 fins al 25 de desembre de l'any 1933— va ser notícia i es representà en portada al periòdic *Clar-i-Net*, en què es descrivia el discurs que va pronunciar per a tots els catalans i catalanes.

Com a tret més destacat, podem declarar que va ser el periòdic gironí de més circulació.

Sens dubte i, per afegit, es pot considerar una de les revistes humorístiques i satíriques més admirables de la ciutat de Girona.

Conclusions

La premsa humorística i satírica, tal com hem pogut comprovar en aquesta recerca, ha tingut una notable presència al llarg de la història de la premsa gironina.

Aquesta investigació històrica ens ha permès constatar, en bona mesura, que la premsa satírica i humorística va jugar un paper clau en el desenvolupament de la ciutadania gironina, i que les diferents publicacions actuaren com un simple instrument per a la normalització de la llengua.

No obstant, la ciutat de Girona, des de bon començament, com hem pogut comprovar, era fidel als ideals catalanistes i tenia un anhel de llibertat ben destacat, tal com es demostra en algunes publicacions.

Cal constatar i, en aquest cas, remarcar que aquesta classe de premsa, en línies generals, ha estat un gènere certament poc estudiat i analitzat en el conjunt de la història de la premsa catalana.

Per altra banda, ens hem trobat amb una certa complicació a l'hora d'interpretar i descodificar alguns escrits, motivada pel fet que el contingut de moltes cròniques fa referència a aspectes que constitueixen la intrahistòria de la ciutat.

Un darrer apunt fa referència al fet que, en molts casos, ens hem trobat una quantitat considerable de publicacions signades amb pseudònims. Des de sempre hi ha hagut creadors de tota mena, que de manera puntual o global han decidit amagar el seu nom real amb un pseudònim que els identifiqui, i que no els obligui a aparèixer amb el seu nom i cognoms reals. L'ús, molt probablement, podia estar originat per la temàtica de l'obra o per motius personals.

La comunicació local a la ciutat de Girona és àmplia i ha fonamentat aquesta creativitat de recerca per recuperar, gestionar i difondre certes publicacions del passat històric en clau d'una determinada època i en un àmbit concret d'estudi de la premsa, en aquest cas, satírica i humorística.

En definitiva, un estudi en el qual el periodisme, la comunicació i l'ésser humà han escrit una història diària. Rellegir aquesta premsa ha estat, en resum, refer una quotidianitat perduda a través de la ironia, l'humor, la sàtira com una manera de viure i persistir davant d'un ideal ètic del propi individu. La premsa humorística i satírica com a un mirall de la vida de l'època.

Referències bibliogràfiques

- CAPDEVILA, Jaume. (2010). «Dibuixant amb l'Esquerra. Els ninotaires de la premsa d'ERC durant la República» a *Gazeta*. Vol. 2. Pàg. 44.
- CASASÚS, Josep Maria. (2015). *La premsa en català de 1868 a 1939*. Universitat Pompeu Fabra. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.
- CASASÚS, Josep Maria. (1987). *El pensament periodístic a Catalunya*. Barcelona. Curial.
- CASTELLANOS, Jordi. (1997). *Girona, la morta: els ressons d'un mite. Sobre la imatge literària de Girona, en la seva accepció simbolista i decadentista*. Barcelona. Edicions 62.

- COSTA, Lluís. (1987). *Història de la premsa a la ciutat de Girona (1787-1939)*. IEG. Girona.
- COSTA, Lluís. (1995). «Eduard Fiol i Marquès: caricaturista i dibuixant» a *Treballs de Comunicació*. Núm. 6. Pàg. 27-37. SCC.
- COSTA, Lluís. (1996). *El periodisme*. Diputació de Girona.
- FERRAN, Marc. (1992). *Humor i sàtira a Reus: La premsa satírica (1868-1936)*. Reus: Centre de Lectura.
- GALÁN, Diego. (1974). *¿Reírse en España?* València. Fernando Torres Editor.
- GIVANEL, Joan. (1937). *Bibliografia catalana. Premsa/materials aplegats*. Barcelona. Beguda Alta-Xàtiva. Vol 2.
- GÓMEZ, Josep Lluís. (1992). *La gènesi de la premsa de masses a Catalunya (1902-1923)*. Barcelona. Pòrtic.
- GUILLAMET, Jaume. (1983). *La premsa comarcal. Un model català de periodisme popular*. Barcelona. Generalitat de Catalunya.
- LUCIE-SMITH, Edward. (1981). *The Art of caricature*. New York. Cornell University Press.
- TORRENT, Joan; TESIS, Rafael. (1966). *Història de la Premsa Catalana*. Barcelona: Bruguera. Vol. 2.
- VALENTÍ FIOI, Joaquim. (1994). *Eduard Fiol i Marquès, un artista d'abans de la guerra*. Núm. 165. Pàg. 46-53. Revista de Girona.
- VINYAS, Joan.(2002). *Memòries d'un gironí, amb estudi introductori de Lluís Costa*. Girona. Col·legi de Periodistes de Catalunya. Diputació de Girona.

Centres arxivístics consultats

- Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions. (SGDAP). Girona.
- Biblioteca Pública Carles Rahola. Girona.
- Biblioteca Barri Vell (Universitat de Girona).

Imatges de la recerca

- Biblioteca Virtual de Premsa Històrica.
- Enllaç: <http://prensahistorica.mcu.es>

Annexos

1. Fitxes hemerogràfiques

1.1. Aigua-Forts (1914-1916)

<i>Aigua-Forts</i>	
Capçalera	Aigua-Forts
Subtítol	Revista d'art i humor
Periodicitat	Quinzenari
Llengua	Català
Format	29,5x22
Impremta	Dalmau Carles Pla
Nombre habitual de pàgines	Vuit pàgines
Conservació d'exemplars	SGDAP: Núm. 1 (març 1914) – Núm. 50 (gener, 1916)

Flirt (1914-1915)

<i>Flirt</i>	
Capçalera	Flirt
Subtítol	Quinzenari Girona
Periodicitat	Quinzenari
Llengua	Català
Format	22,5 x 15 / 30 x 22 (núm. 6)
Impremta	El Autonomista
Nombre habitual de pàgines	Vuit pàgines
Conservació d'exemplars	SGDAP: Núm. 1 (octubre, 1914) – Núm. 4 (novembre, 1914). Núm. 6 (gener, 1915)

Les Voltes (1915)

<i>Les Voltes</i>	
Capçalera	Les Voltes
Subtítol	Quinzenari metafísic-tràgic, venut a l'or anglès
Periodicitat	Quinzenal
Llengua	Català
Format	37,5 x 27
Impremta	Salomó Marquès
Nombre habitual de pàgines	Vuit pàgines
Conservació d'exemplars	SGDAP: Núm. 1 (juliol, 1915) - Núm. 2 (agost, 1915)

El burinot (1916)

<i>El Burinot</i>	
Capçalera	El Burinot
Subtítol	Setmanari festiu orgue del sentit comú gironí
Periodicitat	Setmanari
Llengua	Català
Format	32 x 22
Impremta	J. Trayter / Joan Vila Soler
Nombre habitual de pàgines	Quatre pàgines
Conservació d'exemplars	SGDAP: Núm. 1 (setembre, 1916) - Núm. 3 (octubre, 1916)

Clar-i-net (1917-1933)

<i>Clar-i-net</i>	
Capçalera	Clar-i-Net
Subtítol	Romanticisme, art, política, humor, ciutadania, maquiavel·lisme, esport, literatura, democràcia...
Periodicitat	Quinzenal
Llengua	Bilingüe
Format	31 x 21,5 / 30,5 x 22
Impremta	Cabruja
Nombre habitual de pàgines	Vuit i setze pàgines
Conservació d'exemplars	<p>Biblioteca Carles Rahola.</p> <p>Segona època: Núm. 1 (agost, 1930) – Núm. 38 (febrer, 1932). Manquen els núm. (18, 25 i 26)</p> <p>SGDAP.</p> <p>Primera època: Núm. 1 (maig, 1917) – Núm. 42 (desembre, 1918)</p> <p>Segona època: Núm. 1 (agost, 1930) – Núm. 17 (maig, 1931). Núm. 27 (setembre, 1931) - Núm. 28 (setembre, 1931). Núm. 32 (novembre, 1931). Núm. 43 (maig, 1932) – Núm. 51 (agost, 1932). Núm. 66 (març, 1933)</p>